

Marcia Muelder Eaton, *Merit. Aesthetic and Ethical*. Oxford: Oxford University Press, 2001

‘Aesthetics and ethics are one’, heeft Wittgenstein ooit gezegd. Wat we met zo’n uitspraak aan moeten, is natuurlijk de vraag, maar Marcia Eaton kan ons daarbij helpen. In *Merit* verdedigt zij een verfrissende nieuwe positie over esthetische beoordeling die zeer *inclusief* is (geen enkele overweging bij voorbaat uitsluit) en die het esthetische probeert op te waarderen maar *niet* ten koste van zijn relevantie voor het leven van alledag, zoals formalisten het doen. Discussies over de morele beoordeling van kunst, bij voorbeeld, gaan er in Eatons ogen doorgaans vanuit dat kunst een soort toegift op het leven is, onterecht. De positie die Eaton verdedigt, is bijzonder geschikt voor hedendaagse politieke discussies over natuurinrichting, gemeenschappelijke instituten en ruimtes en artistieke educatie waarin esthetische én ethische overwegingen een rol spelen.

Ze bespreekt ze in het vierde deel van haar boek. In het eerste deel legt Eaton haar belangrijkste onderscheiden uit tegen de achtergrond van actuele filosofische discussies. Haar betoog begint keurig vooraan, met definities van kunst, het esthetische, de esthetische ervaring en esthetische legitimatie. Hierbij draait het om de esthetische eigenschap, wat is dat immers? Volgens Eaton is een kunstwerk een artefact dat op esthetisch relevante wijzen behandeld wordt: ‘Things are art when they are treated in such a way that someone who is fluent in a culture directs attention to an artifact’s intrinsic properties that are considered worthy of attention (perception and/or reflection) within that culture’ (p. 21). Dat is inderdaad erg inclusief. Het is één ding om te eisen dat mensen kunstwerken waarderen om hun intrinsieke eigenschappen, een heel ander om te beweren dat zodra mensen iets zo waarderen ze er een kunstwerk van maken. Voor een inclusieve theorie als die van Eaton is een dergelijke opvatting echter mogelijk cruciaal, dus negeert men die voor het gemak, zo aan het begin van het betoog: maar eens kijken wat ervan komt.

Wat zonder meer sterk is van Eatons benadering is haar inzicht dat esthetische eigenschappen hun aard en belang ontleenen aan zoiets als de cultuur

die het aan de mensen duidelijk weet te maken om wat voor soort eigenschappen het gaat. Geen essentialisme hier, maar een *sociaal constructionisme*. Net als emoties, zo betoogt [einde pagina 142] Eaton, zijn onze esthetische ervaringen aangeleerd, cultuurgebonden en cultureel voorgeschreven. Het goede aan zo'n positie is dat ze zich rekenschap geeft van de culturele eigenaardigheden die onze esthetische oordelen kenmerken. Bovendien kan ze goed weg met de normativiteit die het esthetische kenmerkt. We zullen anderen immers van onze esthetische oordelen willen overtuigen als die ingegeven zijn door een erkenning van waar het in onze cultuur (waar wij immers thuis willen horen) om draait. Maar daarmee wordt wel snel het idee ingeleverd dat onze esthetische oordelen hun geldingskracht ontleen aan het idee dat ze 'kloppen' (hoe men dat ook wil uitleggen). En: het kan evenmin zo zijn dat we een smaakoordeel verdedigen door te wijzen op hoe *men* erover denkt – niet dat Eaton dat vindt, maar hoe houdt *sociaal constructionisme* zo'n stelling tegen? Het laatste probleem voor deze positie is de identiteit van de betreffende cultuur. Eigenschappen van *gangstarap*-liedjes worden niet over de hele cultuur gewaardeerd, maar vooral binnen een bepaalde subcultuur. Dat is op zich opnieuw een correcte inschatting van hoe het er inderdaad aan toe gaat, maar zo'n meegaandheid met betrekking tot de identiteit van de cultuur leidt tot een opheffing van de normativiteit die ik zojuist nog als grote verdienste noemde. Immers: kan niet iedereen die afwijkt van de een of andere (sub)cultuur claimen deel uit te maken van zijn eigen subcultuur (zelfs als die maar uit één persoon bestaat)? In plaats van over de esthetische eigenschappen van het kunstwerk te discussiëren, lijken we het dan over de groep waartoe we menen te behoren, te moeten hebben.

Dat is zeker ook niet de bedoeling van Eaton, die voortdurend benadrukt dat het in de esthetische ervaring om de intrinsieke eigenschappen van het object moet gaan en dat onze esthetische oordelen gerechtvaardigd moeten worden: alle overwegingen die we er maar bij kunnen halen kunnen relevant zijn voor onze esthetische oordelen, zolang ze ons maar tot aandacht voor die intrinsieke eigenschappen brengen. Het goede van dit boek is dat het al discussiërend een ruim overzicht biedt over de vele debatten die er in esthetische publicaties

gevoerd worden, waarbij de auteur steeds verfrissende posities inneemt, consistent met haar inclusieve benadering.

Mijn belangrijkste bezwaar betreft Eatons miskennis van de autonomie van de kunst. Volgens Eaton zijn kunstwerken feitelijk alleen maar gradueel onderscheiden van esthetische eigenschappen van de werkelijkheid buiten ons. Om te kunnen zeggen dat het de kunsten zijn die ons naar de natuur leren kijken (waar ik voor zolang het argument duurt wel mee mee wil gaan) hoeft men nog niet te ontkennen dat er een onderscheid bestaat tussen alledaagse houdingen en artistieke houdingen en die laatste vereist zijn om iets tot een kunstwerk te maken; soms kan dat heel ongepast zijn! Hoe wil Eaton ons ervan weerhouden dat we bij een auto-ongeluk op ons gemakje gaan staan genieten van het bloed dat uit de wonden van slachtoffers gulpt? Het betreft hier zeker eigenschappen die in onze (sub?)cultuur gewaardeerd worden, maar men zou er toch beter aan doen de slachtoffers te helpen – iets wat *binnen* de artistieke praktijk **[einde pagina 143]** niet alleen onnodig maar zelfs ongewenst is. Ik geloof evenmin dat men de autonomie van kunst moet ontkennen om tegen het formalisme te kunnen inbrengen dat niet-esthetische overwegingen ook relevant kunnen zijn voor onze esthetische oordelen. Dat bezwaar van Eaton is terecht. Hoe kan men immers tegenhouden dat mensen als ze een film of ander narratief werk beoordelen de morele inhoud daarvan mee in overweging nemen – en waarom zou men? Wat houdt de esthetische waarde van een film nog in als de moraal en de emoties die de film ons in overweging brengt geen rol mogen spelen? Wat onze overwegingen en gevoelens betreft is de formalistische eis om alleen esthetisch relevante overwegingen in stelling te brengen onzinnig. Die visie deel ik met Eaton. Maar dat neemt de eigenheid van de kunstpraktijk nog niet weg. De autonomie van de kunstpraktijk moeten we uitleggen in termen van de handelingsbereidheid van het publiek, niet van de inhoud van zijn overwegingen.

In het hoofdstuk over esthetische eigenschappen betoogt Eaton tegen de recentelijk verdedigde notie van een superveniëntie-relatie (tussen de esthetische en de basis-eigenschappen eronder). Men beseft dat het lastig is om esthetische eigenschappen, zoals de melancholie van een landschap, aan te wijzen, terwijl men

met groot gemak de kleuren kan aanwijzen, maar men wil niet het idee opgeven dat esthetische eigenschappen zich daar bevinden, op het doek en dus komt men met de superveniëntierelatie: de betreffende melancholie hangt op een of andere mysterieuze manier boven de kleuren enz. die er de basis van vormen. Een nietszeggend voorstel, zo Eaton.

Maar Eaton heeft, zoals wel duidelijk is, een groter project op het oog. Ze wil het belang van het esthetische voor ons leven betogen en zijn vergelijkbaarheid met het ethische. Daarom bespreekt ze het bestaan van heuse esthetische dilemma's die welhaast even zwaar op ons wegen als ethische dilemma's (zoals 'Sophie's Choice'), bijvoorbeeld: hebben we er nu goed aan gedaan de plafonds van de Sixtijnse Kapel schoon te maken? De schilderijen die we de afgelopen eeuwen zo zijn gaan waarderen zijn feitelijk verdwenen en ook al hebben we er iets schitterends voor terug gekregen, die donkere zware afbeeldingen met hun in onze cultuur zo hogelijk gewaardeerde esthetische eigenschappen zijn voorgoed verloren. In een helder hoofdstuk bespreekt Eaton de metafoor, gebruikt door Nobelprijswinnaar Joseph Brodsky, dat esthetica de moeder van de ethiek is. Eatons conclusie is dat beide praktisch-filosofische disciplines conceptueel op elkaar betrokken zijn. Een ethisch goed leven, is een leven waarin aandacht wordt geschonken aan intrinsieke eigenschappen en de patronen daarin. De narratieve structuren die we in romans en films vinden, kunnen ons behulpzaam zijn bij het structureren van ons eigen leven – een positie die Eaton met Martha Nussbaum deelt.

Merit is een rijk boek, waarin met verve een positie naar voren wordt gebracht die wars is van filosofische grootspraak en modieuze dikdoenerij, en die inderdaad aandacht verdiend. Ongeacht mijn kritiekpunten over de houdbaarheid van de integratie- [einde pagina 144] ve benadering en de – m.i. niet te verdedigen – opheffing van de autonomie van de kunst, is dit werk zonder meer een aanrader.

Rob van Gerwen